

recht 850 jaar stadsrecht, aanvulling

Utrechtse stadsarchivaris, de heer Struick, dat de herdenking voor van 850 jaar stadsrecht van de oude bisschopsstad. Hiervoor bevestigde geleerde schrijver zich op de twee oorkonden van keizer Hendrik V van 2 juni 1122¹⁾.

De eerste plaats het diploma, waarin de keizer de privilege bevestigde, dat bisschop Godebold de Muidentoren verleend, niet alleen aan de Utrechtenaren en Muidentoren, maar aan allen die in hun „ambitus“ hun vrijheid, woonden. Voorts krijgen allen, verplicht zijn te werken aan de omwalling van de stad (civitas) Utrecht, vrijdom van tol, eer zij in de stad moeten zijn om te kopen of verkopen. De keizer bevestigde de Utrechtenaren en de Muidentoren en de om deze plaats woonachtige personen niet slechts in het hun door bisschop Godebold gegeven privilege, maar in hun recht en gewoonte (jus et consuetudo) ac privilegium, ab episcopo Godebaldo concessum). Wij weten, dat reeds in 1081 Ansgar als schout van Muiden voorkomt en dat de Utrechtse schout Galo in 1105 vermeld wordt. Muiden en Utrecht vormden derhalve al lang voor de afzonderlijke rechtskringen. Aangezien deze rechtsgebieden hun bijzondere rechten en rechtenverzoeken hadden, welke in 1122 bevestigd werden, er sprake is van stedelijke gebieden met vrijheden (ambitus), zal men mogen aanneemen, dat 1122 niet het jaar kan zijn, dat Muiden en Utrecht tot stad verheven werden. Van deze plaatsen waren de burgerijen al voordien het genot van stedelijke rechten. Het is betekeniswaardig, dat niet medegedeeld wordt, ruit de privilegiëring van bisschop Godebold onrechtvaardig, denkkelijk een privilege dat hun oude rechten en rechtsgewoonten aanvulde.

Deze is overigens zeer de vraag of Utrecht ooit verheven is tot stad. Wij hebben hier te maken met een op Romeinse grondslag ontstane „civitas“. Men placht in de vroege middeleeuwen schiedschetsen bij voorkeur te vestigen binnen een versterkte plaats of „urbs“. In Utrecht was het vervallen Romeinse „castellum“. Het gebied omheen, de „civitas“, werd bestuurd door de stadsgraaf, een leenman van de bisschop, wiens plaatsvervanger „castellanus“ of burggraaf heette. De „civitas“ strekte zich uit tot ver buiten de twaalfde-eeuwse stadsmuren van Utrecht. De schout Galo van 1105 en zijn opvolgers stonden aan het hoofd van de kooplieden, ambachtslieden en anderen, die zich in de koopmansnederzetting Stathouderij, waar de Buurkerk kerkelijk middelpunt

werd) niet ver van de „urbs“ vestigden. Deze Utrechtse burgers of „cives“, zoals zij in 1122 genoemd werden, verkregen door privilegiëring gaandeweg grotere zelfstandigheid. De stadsgraaf echter verdween in 1220 van het toneel en het burggraafschap schrompelde ineen tot een tynsgerecht.

De beide keizerlijke diploma's van 2 juli 1122 spreken van de aanwezigheid van burgers van Utrecht, een ommuring van de stad Utrecht (de „civitas“ in enge zin) en van schepenen van Utrecht. Deze oorkonden zijn dus van grote historische betekenis. Het is goed en lofwaardig de uitvaardiging dezer diploma's door keizer Hendrik V te herdenken. Men houde echter in het oog, dat de Utrechtse burgerij reeds voor het jaar 1122 in het bezit van stedelijke rechten en gewoonten was.

A. Johanna Maris

Nawoord

De gedegen uiteenzetting van mej. dr. A. J. Maris moet even dankbaar aanvaard worden als de vererende betiteling „geleerde schrijver“ die mij werd verleend. Toch zal het een goed lezer zijn opgevallen, dat in het artikel van januari jl. in dit Maandblad (p. 1) alleen maar gesproken is over de bevestiging van een reeds bestaand Utrechts stedelijk recht. Omdat deze gunst verleend is door bisschop Godebald, die in 1114 benoemd werd, kan dit feit na 1114 gedateerd worden. De opmerking dat men het jaar 1122 niet moet beschouwen als het tijdstip van het stadsrecht was door mij reeds gemaakt: mej. Maris probeert dus een openstaande deur nog eens open te zetten. Bovendien moet met nadruk gesteld worden dat

1) Oorkondenboek van het Sticht Utrecht, I, nos. 308 en 309. Vergel. mijn beschouwingen in „Van Voogdij tot Maarschalkambt. Bijdrage tot de geschiedenis der Utrechts-bisschoppelijke Stateninstellingen, voornamelijk in het Nedersticht“, Utrecht 1954, hoofdstuk VI, Het schoutambt in de stad Utrecht. In het Maandblad, 45e jrg. no. 1, 1972, blz. 2, noemt dr. Struick de prefectus Alferus ten onrechte „stadsgraaf“. In 1145, toen de prefect de fundatiesteen voor de Smeetoren plaatste, was Herman van Cuyk stadsgraaf of comes Traiectensis.